

Boček, Pavel; Hanuš, Jiří

Rudolf Holinka: historik klidného, racionálního úsudku

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická. 2005, vol. 54, iss. C52, pp. [149]-169

ISBN 80-210-4192-7

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102596>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL BOČEK – JIŘÍ HANUŠ

RUDOLF HOLINKA: HISTORIK KLIDNÉHO, RACIONÁLNÍHO ÚSUDKU

V tomto čísle Sborníku prací FF Masarykovy univerzity v Brně historické řady bychom rádi zahájili publikování příspěvků připomínajících život a dílo významných učitelů a badatelů, kteří působili na této fakultě a svým dílem se podíleli na vývoji historické vědy. Tento několikadílný seriál zahajujeme portrétem Rudolfa Holinky, znalce českých dějin 10. a 14. století, který byl svázán s brněnským akademickým životem v posledních letech své vědecké kariéry a současně ve velmi obtížném období našeho společenského a kulturního života.

František Kutnar a Jaroslav Marek charakterizují ve svém *Přehledném vývoji českého a slovenského dějepisectví* historickou práci Rudolfa Holinky (1899–1953) na pozadí díla Zdeňka Kalisty jako „sevřenější, kriticky v úsudcích zdrženlivější a výrazově prostší“. Holinka nezapřel sice vliv svého učitele Josefa Pekaře, ale určující byl pro něj bratislavský pobyt a především inspirace, jež mu poskytl učitel, kolega a posléze přítel Václav Chaloupecký. Jeho vědecké dílo se rozvinulo několika směry – nejdříve zkoumal názorové zdroje husitského hnutí a poměr mezi mocí státní a církevní v době Jana z Jenštejna a Václava IV. K poznávání této problematiky přispěl i významným objevem *Nové betlémské postily* M. Jakoubka ze Stříbra (1951). Tematika českého a slovenského křesťanství X. století zaujala Holinku především díky uherským legendám, později zejména životem svatého Vojtěcha. Libici jako zprostředkovatelku vztahů mezi západním a východním křesťanstvím vylíčil ve svém posledním pojednání *K česko-ruským vztahům v 10. století* (1952). Vojtěchovou podobiznou vedle biografických skic Karla IV., Jana z Jenštejna a Jana Žižky přispěl Holinka do populárního sborníku *Hrdinové a věštcí českého národa* (1948), který redigoval. „Klidný, racionální úsudek“ vyznačuje podle Kutnara a Marka vědecká i popularizační díla i ediční komentáře Holinkovy. Je i spodním tónem vyvážené podobizny *Dílo Josefa Pekaře* (1937), která kriticky včleňuje Pekařovu metodu a pojetí dějin do rámce historických teorií evropských i do souvislostí s metodologií Gollovy školy a s domácím kulturním vývojem. Snad nebude přehnané tvrdit, že Holinka patřil k největším znalcům díla Josefa Pekaře v naší historiografii. Je též zajímavé dodat, že především v době předválečné Holinka spolupracoval s celou řadou

českých odborných i společensko-kulturních časopisů a že byl vyhledávaným a vysoce ceněným autorem odborných článků i recenzí.

Stručnou Kutnarovu a Markovu podobiznu Rudolfa Holinky lze samozřejmě v mnohém doplnit. Především jeho pozůstalost čeká na badatele, kteří by se ponořili do bohaté korespondence, skic vysokoškolských přednášek či nevydaných rukopisů. Náš portrét přináší následující příspěvky k poznání Holinkovy osobnosti a osobního i vědeckého charakteru. Na prvním místě uveřejňujeme smuteční řeč, kterou pronesl v roce 1954 Holinkův brněnský kolega, profesor Jindřich Šebánek. Představuje nejen dobrý úvod k Holinkovu dílu, ale i doklad doby, v níž byla pronesena – není divu, že profesor Šebánek ji musel pojmout jako apologii svého druhu. Druhým zveřejněným textem je malá část vzpomínek profesora Jaroslava Mezníka na Rudolfa Holinku a též na akademickou atmosféru po roce 1948, v níž se do vědecké činnosti tvrdě vmísily politické vlivy a kdy se i význační pedagogové museli obávat o svou kariéru, ba existenci. Třetím příspěvkem jsou dva dopisy, jejichž pisatelem je Holinkův učitel a vzor Václav Chaloupecký – uvádějí nás do jejich vzájemného vztahu i do problémů souvisejících s Holinkovým hledáním stálého pedagogicko-vědeckého umístění. Na posledním místě pak prezentujeme krátkou přednášku Rudolfa Holinky, věnovanou jeho nejoblíbenější historické postavě – svatému Vojtěchovi. Přestože se jedná o přednášku povýtce popularizační, dokládá autorův rozhled, schopnost přehledného a celkového výkladu i jeho osobní křesťanskou orientaci.

Děkujeme především pracovníkům Archivu národního muzea v Praze, v němž je uložena Holinkova pozůstalost, za jejich ochotu a spolupráci.

RUDOLF HOLINKA

Jindřich Šebánek

V úvahách o naší soudobé práci dějepisné se nejednou a jistě i právem zdůrazňuje, že dnes stojíme před velkými úkoly především pokud jde o zvládnutí problematiky našich mladších a nejmladších dějin národních. Fakt, že zůstala právě tato problematika dříve neřešena, je ovšem důsledkem známého a všemu staršímu dějepisectví bytostně vlastního názoru, že historickému poznání jsou zejména ve směru k současnosti uloženy určité a nepřekročitelné meze. Právě proti tomuto převážně medievalistickému rázu a směru dějepisné práce dialektické nazírání na dějiny tedy zdůrazňuje mimo jiné potřebu, ba nezbytnost toho, aby byla chápána minulost v nejtěsnějším dotyku se současností. Už tím staví také práci dějepisnou dnes před nové a dříve neřešené úkoly především na poli nových a nejnovějších dějin.

Uvažujce o celé věci, nesmíme však zapomínati především také na to, že je přece třeba i celou naši minulost národní chápat a vysvětlovat jako nedílný celek. Nesmíme dále zapomenouti, že bychom se nepochybně oddávali jen klamu, kdybychom se snad domnívali, že už dnes máme do té míry dostatečnou zásobu vědomostí z nejrůznějších dílčích úseků velkého tématu české medievalistiky, abychom se mohli odvážit tak založeného vědeckého dílčího obrazu, který by vskutku tvořil integrující součást nového pohledu na celou naši národní minulost od pravěku až po naše dny.

Co plyne z této úvahy? Musíme si být toho vědomi, že nikoli snad jen na poli novějších a nejnovějších dějin českých, nýbrž i na poli české medievalistiky stojíme dnes před mnohými vážnými, ba neodkladnými úkoly. A to ovšem znamená, že potřebujeme nejen k práci na nových a nejnovějších úsecích našich dějin, nýbrž také na četných úsecích naší práce medievalistické zcela akutně velké množství zdatných a pro vědeckou tvorbu vpravdě zanícených pracovníků.

Jak netruchlít, když za takového stavu věci rychleji, než je vůbec možno plně vychovat zdatný vědecký dorost, nám odcházejí pracovníci v plném rozmachu svých tvůrčích sil, jejichž dosavadní práce nám sice mnohé dala, ale vlastně více slibovala. Jak netruchlít ve chvíli, kdy je česká medievalistika ochuzena nenadálou a předčasnou smrtí ani ne 55letého Rudolfa Holinky.

Všichni víme dobře, že Holinka proslul jako vpravdě vynikající znalec dějinného vývoje našeho i obecného ve středověku, jako znalec vybavený vrchovatě tím, co pracovníka na poli bádání o minulosti činí skutečným historikem, totiž schopností chápat a vykládat souvislosti jevů se zřením ke všem složkám složitého dějinného procesu, schopností vmysliti se v osudy i myšlenky lidí dávno zašlých dob a najíti k vyjádření jejich bolestí, snah, citů i myšlenek v dnešní naší mluvě vpravdě ekvivalentní výraz. Všichni víme, že vědecké dílo Holinkovo prozrazuje vynikající nadání i skvělou erudici historickou od oné ryze řemeslné – a přece tolik potřebné – až po onu nejjemnější, vpravdě subtilní, umožňující suverénní kritiku historických pramenů a jejich neomylné hodnocení jakožto

pevného základu, na němž pak spočívá metodicky správný, vědecký pohled na minulost. Všichni také víme, jak mocně se při tom v díle Holinkově odráží i fakt, že byl skutečným myslitelem, filosoficky znamenitě připraveným, a právě proto tak citlivě reagujícím všude tam, kde bylo možno sledovat sílu myšlenky zanícené pro vše, co je hybnou pákou dějin jdoucích pevně a rozhodně za pokrokem a lidskostí. Všichni známe konečně i slovesné hodnoty Holinkova díla, všichni, kdož jsme se s ním poněkud blíže stýkali, jsme měli často příležitost obdivovat i nesmírnou šíři jeho obecného vzdělání a ušlechtilých zájmů, jeho nadšení pro vše hodnotné z nejrůznějších oblastí lidské činnosti, nade vše pak jeho příkladné a nikdy nehasnoucí zanícení pro vědeckou práci.

Uvědomíme-li si to zatím aspoň obecně a letmo, musíme se zajisté především tázat, které okolnosti mohly dát podnět k postupnému rozvinutí se tak vynikajících vlastností Holinkových a k formování jeho díla. Mám-li se pokusit aspoň o náznak odpovědi na tuto složitou otázku, je třeba ovšem uvědomit si aspoň několik nejpodstatnějších dat z Holinkova života a působení. Byl rodákem z malého, zapadlého, zemědělského a dávno zchudlého jihočeského městečka Trhových Svin – v době Holinkova dětství měly Sviny něco přes 3000 duší – a pocházel z nemajetné a zřejmě početnější rodiny. Vystudoval gymnasium v nedalekých Budějovicích a právě ve chvíli, kdy se končila první světová vojna, přichází jako devatenáctiletý hoch (narodil se 17. ledna 1899) do Prahy a dává si zapsat na filosofické fakultě Karlovy university dějepis a filosofii. Na historii zastihl ještě v plném počtu a v plném rozvoji svých sil a svého vlivu příslušníky první generace žáků Gollových s Pekařem, Šustou a Novotným v čele. Reprezentantem tehdejší pražské školy filosofické byl známý pozitivista František Krejčí. Záhy po příchodu do Prahy přijal prý Holinka výpomocné zaměstnání v univerzitní knihovně. Práce v této knihovně mohla proň ovšem mít větší než pouhé – třebaže jistě potřebné a proto vítané hmotné výpomoci – umožnit mu totiž, aby se na vlastní oči seznamoval s bohatstvím velké knihovny, aby se vědecké knihy staly už tehdy jeho každodenním chlebem. Že Holinka mezi svými vrstevníky při tom ještě dovedl vyniknouti nad průměr, nasvědčuje zpráva, že byl doporučen – bohužel nevím kým – už asi ve třetím roce svých pražských studií za asistenta na tenkrát právě budovanou filosofickou fakultu Komenského university v Bratislavě. Vskutku také do Bratislavy přešel a stal se tu zprvu asistentem semináře filosofického, v jehož čele tenkrát stál profesor Král, brzy pak a na celou dlouhou řadu let asistentem semináře historického, jehož hlavním budovatelem a organizátorem byl prof. Václav Chaloupecký. Náleží k velmi podstatným složkám životopisu Holinkova, že k Chaloupeckému měl ze všech, kdož tenkrát bratislavskou školu reprezentovali, daleko nejbliže. Byl přímým účastníkem a leckdy oddaným a tichým pomocníkem vlastně všeho vědeckého usilování, které v těch letech s energií vpravdě úctyhodnou v plném rozletu svých tvůrčích sil na bratislavské půdě Chaloupecký rozvíjel. Věty, které napsal po letech Holinka na okraj Chaloupeckého šedesátin, dokumentují, jak důvěrně byl s jeho prací seznámen. Ale, náleží také k dalším podstatným složkám životopisným, že Holinka byl také členem, a velmi aktivním členem, širšího a leckdy velmi širokého kolektivu

mladých vědeckých pracovníků různých vědeckých oborů, z nichž většina tenkrát přicházela – podobně jako přišel Holinka – do Bratislavy z Čech anebo z Moravy a vytvářela v Bratislavě už svým mladistvým elánem zcela osobité a úrodné i zárodkující vědeckospolečenské prostředí. V tomto prostředí se debatovalo stejně horlivě v asistentických pokojících jako u kulatých stolků kaváren nejen příležitostně, nýbrž zcela pravidelně a často. Pamětníci těchto bratislavských let, z nichž ne jeden je tu dnes přítomen, dovedli by jistě v mnohém směru zpřesnit náznaky, jimiž se tu spokojují. Ale snad stačí říci aspoň tolik, že z tehdejších bratislavských mladých stáli Holinkovi asi nejbližší dva, oba jeho pozdější kolegové brněnští, dnes už řadu let také mrtví Jan Vilikovský a náš Mirko Novák, který jediný je dnes živ a zdrav z celé té někdejší trojice. Ty tři prý nejčastěji bylo spolu vídat horlivě debatující ať o subtilních otázkách středověké traktátové literatury či lyriky, či o nejnovějším čísle dychtivě očekávaného Šaldova zápisníku anebo o jiných k základům věci jdoucích otázkách filosofické teorie i praxe. Bratislava dala Holinkovi také celý základ jeho akademické kariery. Vykonal tu státní zkoušky, doktorát, habilitoval se tu (v březnu 1934) pro obor všeobecných dějin středověkých, byl tu navržen na mimořádného profesora a působil tu učitelsky až do tragického zvratu politických věcí na přelomu let 1938 a 1939. Tehdy se spolu se svými přáteli vrací jako vyhnanec do Prahy. Asistentura na filosofické fakultě Karlovy university stala se tu jeho delikátním zaměstnáním. Na tuto fakultu byla také přenesena jeho bratislavská *venia docendi*. Než přichází úder 17. listopadu 1939 a s ním nová náhlá změna v Holinkově životě. Jako docent a asistent zneuctěné a umlčené fakulty přechází do universitní knihovny a konkrétně do jejího rukopisného oddělení, kde pak pracoval po celou dobu války. Ba ještě i nějakou dobu po válce, než došlo k provedení návrhu na jeho jmenování řádným profesorem naší fakulty. Ale tu jsme už u dějů a souvislostí, které jsou do té míry v živé paměti, že je jistě není třeba připomínat. Co jsme slyšeli, je snad alespoň hrubou přípravou k tomu, abychom nyní se mohli pokusit o to, pochopit plněji Holinku, jak se projevil ve svém vědeckém díle. Myslím, že stačí letmý pohled na prostý bibliografický soupis tohoto díla, abychom si všimli jedné dosti podstatné věci. Totiž toho, že v díle Holinkově je poměrně málo – rozhodně méně než u většiny jeho vědeckých vrstevníků – témat zřejmě příležitostné povahy, které by tvořily jasnou odbočku od toho, co tvoří pevný kmen vědeckého badatelova usilování. Je jistě velmi příznačné, že mnohaletý pobyt na Slovensku se projevil v tvorbě Holinkově vlastně jen jedinou prací tohoto typu (míním jeho příspěvek k jubileu trnavské university, otištěný v Bratislavě 1935), za svého brněnského pobytu se nedal už Holinka vůbec zlákat k tomu, aby se věnoval jakýmkoli „odbočkám“.

Největší část literárního díla Holinkova seskupuje se takto ke dvěma velikým tématům. Prvé z nich možno formulovat snad nejlépe jako všestranný zájem o období likvidace prvobytně pospolitých řádů a upevňování feudalismu a s tím ovšem také o vše, co souvisí se vznikem pevného už feudálního státu. (Tento „proces etatisační“, jak všichni víme, Holinka především zdůrazňoval.) Konkrétně znamená to – pokud jde o náš český dějinný vývoj – zájem především o století 10. a počátek století 11. Druhé z témat Holinkových se týkalo doby podstatně

pozdější, doby první velké krise feudalismu, tedy všeho onoho světodějného procesu, který vyústil logicky ve slavné husitské revoluční hnutí. Uvědomíme-li si to, vyvstává ovšem hned před námi otázka, která byla již několikrát tu určitěji, onde méně určitě nadhozena. Není snad Holinka vlastně jen epigonem a v nejlepším případě pokračovatelem Václava Chaloupeckého, v jehož díle přece také století 10. a husitství došlo zvláštní pozornosti? Myslím, že bychom nesporně ublížili Holinkovi, že bychom nesplnili svůj úkol, kdybychom takové otázky bez dalšího váhání přisvědčili. Myslím, že sama skutečnost, s jakou důsledností Holinka pracoval na obou svých pracovních úsecích, svědčí proti možnosti, že by k jejich volbě bylo došlo pouhou souhrou několika – byť i závažných – vnějších okolností.

Jak se vskutku věci mají, může ovšem ukázat jen poněkud bližší přihlídnutí k dílu Holinkovu, v plné míře pak teprve důkladný jeho rozbor, který zajisté nemůžete na tomto místě ode mne očekávat. Věnujme však aspoň na chvíli pozornost otázce, jak se projevuje postoj Holinkův ke každému z jeho dvou velkých témat. A protože téma husitské má u Holinky časovou prioritu před stoletím 10., začínám otázkou, kterou lze zhruba formulovat: Holinka jako badatel o husitství.

Prvá jeho práce, patřící do této velké skupiny, vyšla roku 1929 ve Sborníku filosofické fakulty KU v rozsahu zhruba 11 tiskových archů. Má název „Sektářství v Čechách před revolucí husitskou“. Myslím, že jen vnější pozorovatel by dnes mohl říci, že práce Holinkova vlastně jen navazuje na pokus Chaloupeckého z r. 1925 (v ČČH) vymezit podíl valdenství u nás v době předhusitské i v husitském hnutí, třebaže Holinka sám hned v úvodu práce říká, že to, co podává, vzniklo z tématu seminárního, které přijal od Chaloupeckého. Práce sama prozrazuje totiž mnohem niternější zaujetí Holinkovo pro téma, které tu rozpracovává, než by bylo možno za takových okolností předpokládat. Ukazuje, že Holinka pracuje na něm zřejmě je už tehdy považoval za součást přípravy k výbojům na širším poli téhož dějinného úseku, že už tehdy měl jasně na mysli v plné šíři a v plnosti souvislostí ohledat kořeny husitství proto, že je chápal jako jeden z velkých výbojů opírajících se nikoli snad o úzkou vrstvu vzdělanců, nýbrž o široké vrstvy lidové. To je jistě samo o sobě zajímavé. A bylo by zajisté pošetilé, kdybychom byli zklamáni nebo dokonce pohoršeni zjištěním, že Holinka, zabývaje se těmito problémy, vycházel ze základních tehdy za obecně platné uznávaných názorů, že tedy na př. sektářství viděl „ve stínu jiných mohutných proudů myšlenkových, doléhajících k nám ze západu a podstoupivších u nás proces asimilační, ono zažívání cizoty“. Nesmíme přece přehlédnout, co je mnohem podstatnější, že totiž Holinka už v této své husitské prvotině měl otevřeny obzory, které v době, kdy jeho práce vyšla, byly namnoze ještě hustou mlhou zastíněny, že totiž na příklad chápal sektářství jako v jádře podmíněné rozkladem význačných útvarů (jak se tenkrát říkalo) údobí románského, doprovázené a podporované překotným vývojem nových směrnic politických a hospodářských, tvořících ve svých důsledcích osvobozující a novotářský ráz doby „gotické“. V důsledku toho také plně chápal, že Čechy století 15. musily projíti ještě složitým vývojem, než se tu vytvořila

živná půda pro sektářství. Ale chápal také jako přímý důsledek „gründerství“ doby kolonizační, že už tehdy nachází u nás uplatnění činnost těch, kdož „lidovým zjevem a výmluvnou prostotou zažehují v širokých vrstvách lidových zájem v přemýšlování náboženském“ nikoli bez ostnu proti strohé a výlučné obřadnosti farních kostelů a světského kleru, totiž tzv. mnichů žebavých. Ne dosti na tom. Překvapuje šíří svého rozhledu po pramenech nejen tištěných, nýbrž i rukopisných – znalost rukopisného bohatství pražské universitní knihovny je tu zvláště dobře patrná – překvapuje i smyslem pro jemné odstíny věroučných myšlenek, ukazuje pak Holinka krok za krokem na příklad, z jakých podmínek vyrůstalo české sektářství 14. věku tam, kde se s jeho zášlehy nejdříve setkáme, totiž na velkých latifundiích jihočeských, a to „právě v těch krajích a obcích dříve již kolonizovaných, kde opětovnou dělbou původních výměr vznikaly menší plochy, na nichž bylo těžko uživit rodinu, zvláště na zdejší málo úrodné půdě“. „Obyvatelé chaloupek“ – pokračuje pak doslova Holinka – „na těchto malých pozemcích stávali se podruhy u sedláků namnoze nemnoho lépe situovaných a byli takto jako podsedkové závislí na dvě strany. Tito podsedkové byli – možno-li tak říci, dvojnásobně poddaní. Je pochopitelné, že hmotně tak stísněný podrost venkovský, a proto novotám vždy nakloněný, uchopil se každé příležitosti, která slibovala jen dočasné vyvážnutí z těžkých poměrů. Proto bylo by možno předpokládat, že i venkovský proletariát na dědinách Oldřichových (míněn je Oldřich z Hradce), nebyl-li ve své většině sektářský, přidal se k násilnému pohybu kacířů a vtiskl jejich odplatné vzpourě rozhořčeně sociální rys, jenž tak na podiv proniká v této náboženské bouři.“

Takto tedy viděl Holinka podmínky známého vzbouření „kacířů“, k němuž došlo na Hradecku za pobytu Oldřicha z Hradce v Avignoně z r. 1338. Čteme-li to, pak musíme nepochybně přiznat, že viděl velmi dobře, ba že mnohé z toho, co napsal, by mohlo být napsáno dnes. Myslím však, že vzpomeneme-li původu Holinkova, pochopíme, proč měl oči právě on otevřeny směrem k bídě venkovského lidu jihočeského. Ba myslím dokonce, že jsme zachytili i ještě víc, proč totiž vyšetření příčin, které přivodily prvou krizi feudalismu, proč tedy studium husitství v nejširším slova smyslu Holinka povýšil za první ústřední bod svého celoživotního programu vědeckého. Prostě mám za nepochybné, že i kdyby byl Chaloupecký nedal jako první seminární úkol Holinkův téma husitské, byl by se stal Holinka husitským badatelem. A myslím – což je ještě podstatnější – že už tím, co bylo pověděno, jsem i prokázal, že Holinka vsutku už za svou prvou velkou práci mnohem spíše zaslouží jména připravovatele nových vědeckých výbojů než podavače staviva, jehož účelem je podepřít konstrukce jinými vytvořené. A soudím, že bylo v této chvíli a na tomto místě třeba otevřeně na to poukázat, aby se aspoň takto zmírnilo, čím bylo v poslední době Holinkovi ublíženo.

Svou prací o sektářství se stal Holinka vlastně na ráz významným husitologem. A že je tomu tak, zřejmě se chápalo hned jak práce vyšla, jak ukazuje zejména britský souboj, který svedl Holinka o hlavní tése své knihy s renomovaným už tehdy F. M. Bartošem. A přitom je to jen začátek Holinkových dalších a promyšlených i stále hlouběji zasahujících výbojů na tomto vědním poli. Habilitační práce Holinkova

„Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna“ tvoří další velký mezník (snad se nemusím omlouvat za to, že z tvorby Holinkovy zachycuji vskutku jen kusy nejpodstatnější vzdávaje se nároku na jakoukoli bibliografickou úplnost). Vyšla r. 1933 ve Spisech filosofické fakulty bratislavské a otvírá vpravdě mistrně široký pohled do říšské politiky na sklonku vlády Karla IV. a v prvních letech vlády jeho syna, kdy šlo o to, zda se podaří mladému a ctižádostivému pražskému arcibiskupovi probojovat v Čechách prostřednictvím pražského dvora i v říši legitimitu římského papeže Urbana VI. proti schismatickému avignonskému Klementu VII. Přitom i tu jde Holinka až na kořen věci, soustřediv svůj zájem – a to bych v této práci nejvýše cenil – na rozbor nesmírně složitých otázek, týkajících se pravomoci papežské, vyjádřené zejména dilematem papež nebo koncil i poměru moci státní a církevní, tedy na poměr mezi tak zvaným imperiem a sacerdociem, otázek, na jejichž vyřešení bytostně záleželo, neboť se tu přímo střetaly hlavní zbraně obhájců feudálního pořádku a bojovníků usilujících o jeho likvidaci. Obnovuji vlastně jen starou vzpomínku, uvádím-li tu na třetím místě z husitské tvorby Holinkovy pojednání, které bylo uveřejněno r. 1938 v rubrice literatury v ČMM roč. LXII pod nadpisem „Nová literatura o Janovi ze Středy“. Sám jsem totiž kdysi jako redaktor ČMM Holinku o tento referát požádal (bylo to – pokud si vzpomínám – vůbec prvé aspoň písemné mé setkání s ním) a mám dosud v paměti, jak na mne, když jsem rukopis dostal, referát zapůsobil. Na první pohled bylo patrné, že Holinka je zasvěcen vskutku – jako tenkrát asi nikdo jiný u nás, když J. B. Novák byl už mrtev – do humanistického okruhu karolínského, který (jak Holinka správně chápal) je projevem stejně velkého vzepjetí jako otvírající se již propastné krise feudální ideologie 14. věku. Nyní, když jsem se po letech k referátu vrátil, potvrdil jsem si jen tehdejší svůj názor a snad ještě více referát ocenil, jsa si dnes vědom i toho, že boj, který tu Holinka zahájil např. proti hlavní těsi Burdachově o nepatrném nebo žádném podílu české tvořivosti na vynikajících literárních výbojích, o které tu jde, bude možno opřítí dalšími dotud neznámými argumenty v souvislosti s vědeckým ovládnutím našich formulářových sbírek 13.–14. věku.

Budiž ještě dodáno, že jako editor se Holinka osvědčil za války, když připravil nové vydání známého životopisu Karlova a traktátů Petra Chelčického. Z příprav k vydání neznámé betlémské postily Jakoubka ze Stříbra, kterou objevil mezi rukopisy kláštera broumovského (na jehož soupisu, podobně jako na soupisu rukopisů břevnovských pracoval v rámci rukopisné komise akademie) vznikl jeho článek z r. 1951, otištěný ve VČA, „Nová betlémská postila M. Jakoubka ze Stříbra“. Vše to ve svém celku tvoří zas jeden z dalších charakteristických a podstatných úseků v husitském badání Holinkově, který snad ještě dodatečně bude možno rozšířit o edici spisů mistra Vojtěcha z Raňkova, kterou Holinka připravil spolu s Vilikovským k tisku, která však zůstala dosud neuveřejněna. Ale v pozůstalosti Holinkově je ještě jiná práce, která by v jistém smyslu nepochybně znamenala zavrcholení všeho, co Holinka jako badatel husitství podal. Míním jeho zpracování doby Karla IV., Václava IV. i celého husitského období v širokém toku a měřítku evropských souvislostí, připravené pro Šustovy dějiny lidstva, zatím však rovněž neuveřejněné. Že nepochybně ke škodě věci, naznaču-

je tuším dostatečně skvělá přednáška, kterou pronesl Holinka v jarních měsících nyní již loňského roku na téma Mezinárodní ohlas husitství na půdě Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí.

Co lze říci – musíme se nyní dále ptáti – o Holinkově vědeckém zájmu o století 10.? Jeho počátek – aspoň vnějšně – nesporně souvisí zase s podněty, jichž se Holinkovi dostalo Chalupeckým. Míním konkrétně dvě studie Holinkovy, z nichž prvá je nadepsána „Sv. Svorad a sv. Benedikt, světcí Slovenska“ (Bratislava 1934) a druhá „Vita sancti Stephani regis“ (Sborník Matice Slovenské 1938–39). Podstatné je, že jsou věnovány rozboru dvou důležitých legend, umožňujících aspoň poněkud nahlédnouti do historie počátků uherského křesťanství, s nimiž se zabýval ovšem i Chaloupecký zejména v souvislosti se svými studiiemi o starém Slovensku. Postavě Svoradově ostatně věnoval Chaloupecký dokonce i zvláštní monografii už r. 1922. Ale neméně podstatné je něco jiného. Že totiž už v prvé z těchto studií, a tím určitěji pak v druhé, je patrné, že Holinka, zabývaje se problematikou století 10., usměřuje jako k ústřednímu pólu ostří svého zájmu k postavě druhého pražského biskupa, Slavníkovce Vojtěcha. Myslím, že nejsem dalek pravdě, řeknu-li, že o legendě svatoštěpánské psal Holinka aspoň převážně už proto, že zjistil v této legendě užití jinak nedochované legendy vojtěšské. Z r. 1933 máme ostatně už prvý přímý doklad vojtěšského zájmu Holinkova. Napsal a vydal tenkrát úvod k vojtěšské legendě Brunona z Querfurtu, jejíž převod do češtiny pořídil Vilikovský. Obecně je konečně známa Holinkova knížka, vzniklá v r. 1947, kdy se dovršilo právě 950 let od biskupovy mučednické smrti, s prostým nadpisem „Svatý Vojtěch“ a stejnojmenný příspěvek Holinkův ve sborníku „Hrdinové a věštcí českého národa“, který vyšel redaktorskou péčí Holinkovou r. 1948.

Přehlízejíce tuto vědeckou žeň, musíme se zajisté tázati, zda vojtěšská polarisace Holinkova měla charakter snad více než pouhé svébytnosti badatelské, podmíněné snad pokorným obdivem heroických vlastností významného jednotlivce. Zda, respektive do jaké míry a v jakém smyslu byla snad také metodicky skutečným oplodněním dosavadního úsilí o postižení složitých společenských přeměn, jimiž je charakterisováno století 10., onen „železný věk“ se všemi svými kontrasty a zmatky. V čem vlastně spočívá novota pojetí Holinkova? Pokusil bych se věc formulovat asi takto. Všichni badatelé před Holinkou vycházeli ve svých pracích jako z krystalizačního jádra, k němuž především zaměřili pozornost, vyšetřující přeměny stol. 10., z oné složky tehdejšího teprv se formujícího českého státu, která byla nejprogresivnější složkou etatisačního procesu. Vycházeli totiž z Česka, z Česka přemyslovského. Tak postupoval zajisté i Chaloupecký. Holinka byl naproti tomu prvý, kdo vyzkoušel nový postup, zvoliv naopak za své východisko onu antitetickou složku, složku, která byla v českém etatisačním procesu vysloveně brzdícím činitelem. Tedy panství a území Slavníkovské. Z tohoto zorného pole ukazoval se pak ovšem nejen sám Vojtěch a Vojtěchova funkce, nýbrž nej-různější složky celého tohoto dění v novém světle. Zvlášť jedno je, myslím, třeba ocenit. Mám na mysli některé otázky napohled se týkající především tehdejší církve a její organizace. Dejme tomu otázku nové církevní kázně, representované t. zv. hnutím Clunyjským anebo třeba otázku hranic pražské diecese. Nuže, právě

takové otázky pak dovedl Holinka ze svého pozorovacího pole uvést na společný jmenovatel potlačování starých společenských řádů a pronikání nových. Takto chápáno vedlo ovšem Holinku jeho studium věku 10. nejen k minucióznímu studiu rukopisu vojtěšských legend, jímž se po řadu let s velkou pílí obíral a v němž se jistě už značně přiblížil dávno žádoucí nové dokonalé edici vojtěšského okruhu, nýbrž i k studiu pramenů století 10. V nejširších souvislostech věcných i teritoriálních. Takto vedl vojtěšský základ studií Holinkových i k tomu, že mohl už vážně přikročit (maje vsuktu úctyhodnou znalost celého příslušného materiálu) k pořizování znalecky uceleného výběru z celé pramenné masy pro chrestomatii pramenů doby především ranného feudalismu, která by ovšem i naše domácí dění té doby ukázala v tak plných a širokých souvislostech, v jakých nikdy před tím ještě viděno nebylo. A lze přímo také ukázat, jak vojtěšské studium vedlo Holinku i k velmi zajímavým souvislostem našeho světa století 10. se soudobým světem ruským. Již ve své právě citované knížce z r. 1947 poukázal stručně na to, kterak je třeba chápat zprávy o misii pozdějšího arcibiskupa magdeburského Adalberta, který byv poslán na žádost ruské kněžny Olgy od císaře Otty I. do Ruska (961), aby tu hlásal křesťanství, zastavil se cestou na východ v slavníkovské Libici, aby se tu opatřil dalším počtem slovanských kněží. Je takřka symbolické, že opracování tohoto důrazného svědectví, kterak Libice byla skutečným centrem slovanského křesťanství 10. století, tvoří thema poslední práce Holinkovy, která už jako opus posthumum právě v těchto dnech vychází ve sborníku prací naší fakulty, jehož byl Holinka také pečlivým redaktorem.

Jen k nenahraditelné škodě věci by však tato práce mohla být považována za poslední, kterou jeho zásluhou byla obdarována česká věda. V tom letmém přehledu jsem mohl ovšem jen naznačiti, jak značné literární vědecké hodnoty patrně v sobě chová Holinkova písemná pozůstalost. Byli bychom nevděční jeho památce, byli bychom nepamětlivi darů jeho bohaté a krásné osobnosti, které všude a v posledních letech především v našem kruhu podával, kdybychom zapomínali na to, že je nezbytné pokračovati v díle, které Holinka předčasně opustil. A má-li se tak státi, je ovšem prvním předpokladem bedlivě uvážiti, co a jakým způsobem by bylo možno vytěžit ještě z Holinkovy pozůstalosti. Jen tak bude také možno aspoň poněkud zmírnit bolestnou ztrátu, kterou naše medievalistika utrpěla, jen tak budeme mítí pocit, kterého je nám všem třeba, nemáme-li se cítit zcela osiřelí, pocit, jakoby Holinka byl ještě mezi námi. I tak ovšem množství myšlenek, kterým Holinka nedal ještě definitivní písemnou formu, je nenávratně ztraceno a ty tam jsou velké vklady a hodnoty, jež by byl mohl jen Holinka oživit silou svého intelektu. To je ovšem vždy nezbytný důsledek toho, když odchází badatel v plném rozvoji svých tvůrčích sil, že pak odchází předčasně, zase důsledkem jeho vysoce umocněné tvořivosti. Vzpomínajíc světlé památky milého kolegy, uvědomujeme si s bolestnou naléhavostí právě tyto osudové souvislosti.

Předneseno na universitní tryzně dne 8. 1. 1954.

Pramen: Archiv Národního muzea, č. 177, Rudolf Holinka (1899–1953), karton 1.

JAROSLAV MEZNÍK: VZPOMÍNKY NA PROFESORA HOLINKU

V historickém semináři a v semináři pomocných věd historických (z obou seminářů vznikla brzy po roce 1948 Katedra historie) měli tehdy své „stolice“ čtyři profesori: profesor českých dějin Rudolf Urbánek, profesor západních obecných dějin Rudolf Holinka, profesor východních obecných dějin Josef Macůrek a profesor pomocných věd historických Jindřich Šebánek; kromě nich nám přednášeli ještě profesor starověkých dějin Ferdinand Stiebitz ze semináře klasických studií a profesor Emanuel Šimek ze semináře prehistorie a protohistorie. V historickém semináři byli zaměstnáni ještě docent Josef Kabrda a dva asistenti, Bedřich Šindelář na historii a Sáša Dušková na pomocných vědách historických. Externě na oboru historie působil ještě docent Jaroslav Dřimal, ředitel Archivu města Brna.

Do KSČ vstoupili z uvedených našich učitelů po únoru 1948 profesori Holinka, Stiebitz a Šebánek, docent Kabrda i asistent dr. Šindelář; profesor Macůrek byl do KSČ převeden jako člen sociální demokracie. Nečleny KSČ zůstali z výše uvedených jen Urbánek, Šimek, Dřimal a Dušková. Urbánek do Brna dojížděl z Prahy, byl už dost starý, nikdo jej ke vstupu nenutil, mimo to měl podporu tehdejšího ministra školství Zdeňka Nejedlého, a to proto, že byl za první republiky odpůrcem Pekařovým. Sáša Dušková sice přihlášku podepsala, ale při pohovoru pak prohlásila, že se necítí být natolik uvědomělá, aby se mohla stát členkou; tento její postoj byl respektován a žádné větší potíže po nějakou dobu neměla. Nutno dodat, že profesor Šebánek už roku 1950 ze strany vystoupil – bylo to v době, kdy vedení KSČ zjistilo, že se zhoršilo „třídní složení“ strany, a umožnilo, aby lidé stranu opustili, aniž by byli vystaveni represím.

Dnes se může zdát zarážející, že tolik universitních učitelů vstoupilo po únoru 1948 do KSČ. Příčiny nebyly příliš odlišné od těch, které platily pro ostatní společenské vrstvy... Byly zde však i další specifické motivy. Někteří z univerzitních učitelů se domnívali, že vstupem do strany pomohou zabránit těm nejhorším pohromám na univerzitách. A někteří z nich byli především zahleděni do svého úzkého oboru a základní prioritou pro ně bylo pokračovat ve vědecké práci. Můžeme sice mluvit o nedostatečné mravní síle, ale – po pravdě řečeno – obávám se, že značná část dnešních univerzitních učitelů by se za daných okolností asi nechovala jinak. (...)

Profesor Holinka nám přednášel obecné dějiny středověku a zkoušel nás v prvním a druhém ročníku. Na jeho přednášky jsem také chodil rád, i když žádný velký řečník nebyl. Vzpomínám zvláště na jeho výklady o prvních staletích středověku. Ačkoli se tímto obdobím jako historik nikdy hlouběji nezabýval, bylo zřejmé, jak obrovské má o něm vědomosti. Jeho přednášky v roce 1948 nebyly dotčeny marxismem, později se pokoušel do nich marxistické pojetí zapojit, ale nebylo to pro něj snadné. I když jsem se s ním nikdy do bližšího styku nedostal, myslím si, že po únoru 1948 dost trpěl, a to už proto, že ač byl věřící katolík, vstoupil do KSČ. Souviselo to s tím, že byl neprůrazný, měkký člověk. Po únoru 1948 nemohla vyjít jeho rozsáhlá práce o sv. Vojtěchu, kterou připravoval; nutno dodat, že v následujících letech publikoval málo – zemřel ostatně již roku 1953,

nedožil se ani pětapadesátky (narodil se roku 1899). Když byla založena Katedra historie, byl jmenován jejím vedoucím. Tím pro něho nastaly další problémy, když se v ní začali prosazovat mladší historikové, přesvědčení komunisté. Vzpomínám si, jaké nepříjemnosti si způsobil tím, že vítal na katedře nějakého sovětského vědce a oslovil jej „gospoda“ (pán) místo „tovaryšč“ (soudruh). (...)

K dalšímu posunu v atmosféře mezi studenty přispělo i to, že v následujícím roce, tedy roku 1950, přišli na fakultu první absolventi takzvaných dělnických kurzů (zkratka ADK, proto se jim říkalo „ádékáři“). Musím vysvětlit, oč šlo. Komunisté se nadále pokládali za stranu dělnické třídy a do jisté míry oprávněně tvrdili, že děti z dělnických rodin neměly takové šance dostat se na střední a vysoké školy jako děti pocházející z vyšších vrstev. Proto založili kurzy, které umožňovaly mladým dělníkům během jednoho roku dosáhnout maturity. Je samozřejmé, že absolventi těchto kurzů byli většinou přesvědčení komunisté. A je také samozřejmé, že měli do jisté míry privilegované postavení – profesori se jich báli a neodvažovali se vyhazovat je od zkoušek. (...)

Někteří ádékáři byli však dost nebezpeční, a to jak pro své kolegy, tak pro profesory, k nimž – na rozdíl od značné části mladých komunistů, kteří přišli na fakultu dříve – nepociťovali příliš velký respekt. Sám jsem zažil otřesnou scénu na schůzi katedry, bylo to asi roku 1951; zúčastnil jsem se jí z toho důvodu, že na schůzi katedry byli tehdy zváni i studenti, kteří vykonávali pomocné práce jako knihovníci a pomocné vědecké síly. Přišel tam ádékář Hort, přihlásil se o slovo a prohlásil: „Přednášky soudruha Holinky nejsou špatné, jsou pod psa.“ Profesor Holinka, měkký a zranitelný, se nezmohl na slovo, ale proti této nehoráznosti se neodvážili vystoupit ani ostatní učitelé; jen profesor Šimek se beze slova zvedl a odešel.

Byly však i mnohem horší věci, které se kolem nás začaly dít. V prvním ročníku chodil s námi na přednášky z filozofie jeden mnich. Najednou se ztratil. Jiný posluchač filozofie, Svoboda, velmi sympatický mladík, také zmizel. O něco později přestala na semináře i přednášky docházet kolegyně Josefka Zemanová, která si od druhého ročníku zapsala kromě dějepisu a češtiny také archivní studium. Tušili jsme, že byli zatčeni, bližší podrobnosti jsem se však později dozvěděl jen o kolegyni Zemanové, která strávila jako aktivní katolička ve vězení několik let.

Pramen: Jaroslav Mezník: *Můj život za vlády komunistů (1848–1989)*. Matice moravská, Brno 2005, s. 18–19; 34–35.

DVA DOPISY VÁCLAVA CHALOUPECKÉHO RUDOLFU HOLINKOVI V Dětenicích dne 6. září 1936

Milý příteli!

Měl jsem původně v úmyslu vypraviti se do Bratislavy během měsíce září, jednak abych tam byl při návštěvě university panem presidentem, jednak kvůli přestěhování Historického semináře. Ale dozvěděl jsem se v Praze od kolegy Borovičky, že pan president bude v Bratislavě jen na skok a, že návštěvu university odložil až na říjen. Poněvadž pak z různých důvodů (zdravotních a rodinných) bych rád zůstal ještě přes září v Dětenicích, doufám, že bude možné stěhování semináře odložit až do mého příjezdu v říjnu, aneb že seminář přestěhujete sám s pomocí kol. Borovičky a Klecandy. Šlo by v podstatě o převezení našeho ústavu do nové budovy a na to, doufám, stačíte i beze mne. Zejména uplatníte-li při tom zkušenosti, které jste získal při stěhování do Špitálské ulice. Organizaci semináře a jeho dislokaci provedl bych až po návratu do Bratislavy v říjnu. Ředitelny si beztak asi každý z pánů přestěhuje sám a o moji se postaráte Vy s personálem. Jinak povšechné dispozice mé byly by asi v tom smyslu, že rámcově by se obnovil v burse systém a organizační uspořádání, jak bylo v Dunajské ulici. Povšechné regály, které byly v původní studovně, přišly by zase do nové studovny, co bylo v místnosti pro seminární cvičení do nového semináře a ostatek do skladišť. Kdybyste potřeboval mimo to ještě jiné moje dispozice, napište mi.

S přátelským pozdravem Váš
V. Chaloupecký

P.S. Píše mi právě kol. Groh z Brna, že jste nejvážnějším kandidátem na stolicí všeobecných dějin v Brně, která se uprázdnila úmrtím prof. Navrátila. Mimo Vás přichází v úvahu Stloukal, který však asi z Prahy nepůjde, Mendl, pro něhož není nálady, a dále Matoušek, doporučený Glücklichem a snad i Šustou. Ale v Brně také jeho kandidaturu nemínějí přijmout. A tak není vyloučeno, že se v dohledné době spolu, pokud se týče místního působení a spolupůsobení rozloučíme. Ovšem, přijmete-li sám brněnskou nabídku. Raději bych Vás ovšem viděl v Bratislavě, ale za situace, která tam je a kterou sám dobře znáte, a také po zkušenostech z poslední doby, netajím se Vám, že sotva byste mohl v nejbližší době v Bratislavě počítati s profesúrou. Ač v podstatě nejsme na tom v Bratislavě se všeobecnými dějinami o nic lépe, než v Brně. Nicméně situace mezi historiky v profesorském sboru je taková, že sotva by se mi podařilo ve sboru prosaditi návrh na Vaše jmenování. Píši Vám tyto řádky důvěrně jen pro Vaši informaci. Ale taky proto, abyste přemýšlel a byl mi nápomocen stran svého nástupce. O věci zatím s nikým nemluvte! A přijde-li Vám s věcí též někdo jiný, nezmiňujte se o tom, že jsem Vám v té věci psal neb byl jakýmkoli prostředníkem.

S přátelským pozdravem a s nejuctivějším poručením Vaši paní zůstávám

Váš
V. Chaloupecký

V Dětenicích dne 12. srpna 1941

Milý pane kolego!

Děkuji Vám srdečně za tlustý svazek Českých letopisů sv. I., obsahující korespondenci Golla a Pekaře, kterou jste mi s připsáním poslal. Vrhł jsem se na ni s pochopitelným zájmem. Byl jsem žákem obou a s oběma v přátelském poměru již od studentských let. A také pokud se obsahu týče, byl jsem nejedné události, které se vzájemné listy Goll – Pekař dotykují, byl jsem často přímým neb aspoň nepřímým účastníkem. Snad právě pro tento blízký vztah k oběma pražským historikům působila a působí na mne četba dopisů dojmem často velmi vzrušujícím. Pekaře mi v mnohém dokresluje, Golla pak objevuje (a myslím, že málo kdo ho znal tak dobře jako já i měl možnost přijít s ním do styků velmi přátelských jako já!) ve zcela novém osvětlení. Je to vlastně smutná a bolestná četba ty psaní Gollovy a nevím, nebyly-li veřejnosti odevzdány a zpřístupněny poněkud předčasně. Já bych je aspoň ještě netiskl. Ale snad na Vás, mladší generaci, kdo jste neměli přímého styku osobního, Gollovy téměř patologické listy tak vzrušujícím dojmem nepůsobí. – Kniha je vydána velmi pěkně a tak. Klik skutečně v svých poznámkách pronikl k jádru věci. Jediné co bych obpozmeňoval neb skoro vytkl jako nedopatření by bylo, aby u každého listu bylo v nadpise poznamenáno, odkud ten který list byl psán. A také většinu zkratk (pokud nejsou to typické gollovštiny) bych snad rozvedl. Ale to jsou maličkosti.

Děkuji Vám tedy ještě jednou za zaslanoú knihu a jsem se srdečným pozdravem.

Váš
V. Chaloupecký

SVATÝ VOJTĚCH

Rudolf Holinka

Přiblížilo se 950. výročí smrti sv. Vojtěcha, biskupa, mnicha a misionáře. Vzpomínáme na svěťce, jehož život a působení patří mezi nejdůležitější období českých dějin. Ale význam jeho činnosti jest širší i hlubší – neboť jak jinak si vysvětliti skutečnost, že se stal hned po své smrti patronem a přímo národním světcem Čech, Slovenska, Polska, Uher a Prus a že zůstává dodnes přímluvčím těchto rozličných národů střední a východní Evropy? Ovšem v životě sv. Vojtěcha jest vše veliké a Prozřetelnost obdařila ho velkými zkouškami. Fortiora fortioribus.

Pocházel z dynastického rodu knížat libických (cca 956), vládnoucího takřka nad polovinou dnešních Čech. A rozeným pánem a vladařem zůstal i jako nejpokornější bratr v klášteře aventinském. Otcem jeho byl Slavník, spřízněný s císařským domem saským, muž široké povahy slovanské, ke každému laskavý a žijící v přátelství s rodem Přemyslovců, kteří rychle budovali veliký stát. Matkou Vojtěchovou byla Střezislava, žena zbožná a ušlechtilá, původem patrně Přemyslovna a snad přímo sestra sv. Václava. V tomto neobyčejném prostředí, na svou dobu značně kulturně vyspělém, projevoval Vojtěch již jako chlapec veliké schopnosti, které potom rozvinul na tehdy proslulé škole v Magdeburku, kde byl jeho učitelem Sas mistr Otrik, vedle Francouze Gerberta největší učenec své doby. Otcovským rádcem stal se mu zde arcibiskup Adalbert, někdy misionář na Rusi, proniknutý reformními ideály clunyjskými, od něhož přijal Vojtěch jméno Adalbert, které tolik proslavil. Po dlouhých létech učení (od roku 972 do 981), když nabyt i ve vědách profánních vzdělání, které bylo současníky obdivováno, vrátil se s „mnoha knihami“ do vlasti, kdež pak po smrti prvního pražského biskupa Dětmara byl zvolen „knížetem i lidem“ za biskupa (r. 982). Poněvadž však biskupství pražské podléhalo tehdy metropoli mohučské, odebral se za investituru do Itálie, do Verony, kam byl svolán říšský sněm a kde právě již dlel se svým dvorem i císař Otto II. s arcibiskupem mohučským Wiligisem. V tomto prostředí seznámil se Vojtěch s mnoha vynikajícími lidmi, získal přátelství císařovny Theophanie, vzdělané princezny řecké, opata Gerberta, pozdějšího papeže Silvestra II., a hlavně však navázal duchovní bratrství s clunyjským opatem Majolem, nejproslulejší náboženskou a církevní osobností té doby. Ještě po letech vzpomíná s obdivem Gerhard, biskup toulský, sám reformní horlitel a přítel Vojtěchův, oněch vznícených a dlouhých rozhovorů slavného Majola s Vojtěchem, mladým biskupem pražským, kterých se sám zúčastnil. Nemůže býti zajisté lepšího svědectví o duchovním pokroku Vojtěchově, když našel v něm takové zalíbení Majolus, který ho také velmi důvěrně zasvětil ve vlastní smysl reformních snah benediktinů clunyjských. Stávají se mu skutečně vzorem, když se ujme správy pražského biskupství.

A to je nová kapitola v životě Vojtěchově – Vojtěch jako biskup. Čechy byly ovšem tehdy již dávno zemí křesťanskou. O to měly zásluhu starší misie a zvláště

dějinné poslání věrozvěstů slovanských sv. Cyrila a Metoděje. Čechy měly již své biskupství v Praze, římské obedience, s bohoslužebným jazykem latinským i slovanským. Mohly se již pochlubit světcí domácí krve, knížetem sv. Václavem a jeho bábou sv. Ludmilou, a dokonce zúčastňují se christianisace v Polsku prostřednictvím Doubravky, dcery českého knížete Boleslava I., která se stala chotí polského knížete Měška. Vojtěch chtěl stavěti na těchto domácích základech, ale v novém duchu clunyjských oprav, s nadšením a důsledností muže Božího, který byl biskupem a vyznavačem zároveň. Avšak snažení Vojtěchovo v tehdejších českých poměrech, kde biskupování Dětmarovo znamenalo spíše uvolnění křesťanských řádů a kázně, vyznělo takřka převratně a setkávala se s nepochopením nebo přímo s odporem i tam, kde mohl a měl právo čekat podporu. Jeho horlení proti mnohoženství a příbuzenským sňatkům mezi lidem, proti znesvěcování nedělí a svátků a jeho úsilí o zvýšení církevní kázně a utvrzení církevní organizace nedošlo náležitý ohlasu u kněžstva, které také často žilo v manželství, nedbajíc Vojtěchových zákazů. Snaha biskupova zavésti řádnou a pravidelnou církevní daň narážela na neochotu u velmožů, které si zneprátelel také tím, že se stavěl na odpor jejich otrokářství a obchodu s křesťanskými zajatci. Vojtěch v utrpení otroka viděl pokračování muk Kristových, a proto často vydal poslední peníz, aby je vykoupil od židovských překupníků, a litoval jen, že není tak bohatý, aby mohl osvoboditi takto všechny otroky, přiváděné na pražské trhy. Jako biskup pražský vytkl si tedy Vojtěch za přední úkol své činnosti prohloubení života křesťanského, upevnění kázně a organizace v české církvi a zvýšení mravní úrovně celé české society. Stavěl národu před zraky křesťanské i občanské ctnosti sv. Václava a šířil jeho úctu.

V souvislosti s těmito snahami se vysvětlí vznik Kristiánovy legendy o sv. Václavu a sv. Ludmile, která je současně historií slovanského křesťanství v Čechách a jest věnována Vojtěchovi. Podobně i montecassinský mnich Vavřinec napsal legendu o sv. Václavu zřejmě pod vlivem Vojtěchovy propagace. Také sám Vojtěch byl spisovatelem, zabýval se hagiografií a zvláště jeho homilie o přenesení těla sv. Václava svědčí o formálním umění, bystrém duchu i hlubokém vzdělání autorově. Velmi úctyhodná a dávná tradice přičítá sv. Vojtěchovi autorství starobylé duchovní písně české „Hospodyne pomiluj ny“ a polské „Bogurodzicza dzewicza“. I jeví se nám pak vůbec biskupování Vojtěchovo jako vědomé navazování na epochu cyrilometodějskou a svatováclavskou a třeba bylo krátké a dvakrát přerušené (r. 982 – 988; r. 992 – 994), nelze podceňovati jeho význam ve vývoji českého života náboženského. Některé z požadavků Vojtěchových ukazovaly přímo do budoucnosti a byl to teprve veliký papež Řehoř VII., který je hleděl probojovat v celé církvi. Není tedy divu, že činnost Vojtěchova s rysy předčasnosti a nadčasovosti nebyla v tehdejších Čechách náležitě chápána ani oceňována. Vojtěch, vykonávající pastýřský úřad s plnou vážností a zodpovědností, neviděl stále žádoucího prospěchu ze svého konání; nedoufal ani v účinnou pomoc panovníků a vedoucí vrstvy národa, zvláště když vystával na obzoru mocenský a politický zápas mezi jeho bratry, knížaty libickými, a dynastií Přemyslovců. Když se mu nepodařilo vyříditi tento rozpor po dobrém, Vojtěch jako

muž církve a biskup nechtěl se státí straníkem, třebaš mu osud jeho rodu nebyl lhostejným, a nechtěl ani svou osobou a přítomností zhoršovati napjaté poměry. Z této situace se vysvětlí resignace Vojtěchova na biskupský úřad a dvojí odchod do Itálie, kde se stal mnichem.

Vojtěch jako benediktin – toť druhý mezník v jeho životě. Do jisté míry žil a cítil mnišsky již jako biskup pražský, ale plně pronikl ideály života cenobitního teprve v sugestivním prostředí klášterů italských, na Monte Cassinu, ve Valliluce a především v klášteře sv. Bonifacia a sv. Alexia na hoře aventinské v Římě; zastihl zde již v plném rozkvětu obrodu mnišství benediktinského, s oním vše pronikajícím kvasem reformního hnutí clunyjského, a zasahovala sem velmi plodně i jeho byzantská varianta z jihoitalských klášterů řeckých basilianů, nesená rossanským opatem Nilem, oním otcem Nilem, neúnavným a všudypřítomným poutníkem, který z kláštera ve Valliluce učinil „studnici žíznivých a hledajících“. Vojtěch jako mnich latinsko-řeckého kláštera na Aventině – 17. dubna 990 složil sliby – vnikal rychle do jemných rozdílů obou směrů a v duchovním přátelství s opatem kláštera Lvem a hlavně otcem Nilem, s kterým se zvláště důvěrně sblížil, vytvářel si synthesu obojího reformního mnišství, Západu i Východu, a stával se takřka přirozeně středem v tomto úrodném rašení vysokých ideálů řeholního společenství benediktinského a basilianského. Práví o tom výslovně životopisec Vojtěch sv. Bruno Querfurtský: „Nejraději však vyhledával rozmluvy s duchovními otcí... přicházeli tam (na Aventin) výborní Řekové a podobní Latiníci byli členy kláštera. Vůdcem a králem prvních čtyř byl sv. Basil, druhých čtyř sv. Benedikt. Uprostřed nich Vojtěch, žíznící po Bohu, dychtivě hltal slova života a unesen do výše, s bratřími slastněji rozjímal o Bohu... Když se sešli svatí mužové, pršivalo slovo Boží, střídaly se roznícené myšlenky, hořival oheň v srdcích, vlna zkroušenosti svědčovala o přítomnosti Boží. To byl opat Gregorius, to Otec Nilus...“ Ale mezi mnichy v klášteře aventinském sv. Bonifacia a sv. Alexia uvažovalo se také o misiích k pohanům a klášter se měl státí přímo jejich východiskem. S tím souvisí, že vracuje se po čtyř letech do Čech, aby se ujal ještě jednou berly biskupské, přivedl s sebou mnichy z Aventina. Založil jim v Břevnově u Prahy klášter a přesadil tak do naší vlasti štípení Lvovo a Nilovo, aby dále pracovalo pod jeho vedením na vinici Páně v Čechách a aby – jak praví kronikář – „vzalo z Břevnova počátek náboženství v Uhrách, v Polsku a Prusku“. Prvním opatem se stal bývalý pěstoun a druh Vojtěchův Radla, klášterním jménem Anastasius. Odchází po druhé z Čech do Říma (r. 994) pojal sám Vojtěch myšlenku hlásati slovo Boží pohanům, jestliže jeho rozchod s vlastní se ukáže trvalým, jak tomu skutečně bylo.

Vojtěch jako misionář – toť závěrečná kapitola jeho života. Ještě jako biskup pražský byl v stycích s maďarským knížetem Gejzou, který byl již křesťanem a povzbuzoval ho ve víře. Konečně sám se vypravil do Uher, pokřtil jeho syna, pozdějšího krále sv. Štěpána, a vystoupil rázně proti pohanství. Jak úspěšně zde působil, viděti z toho, že to byla právě Vojtěchova mise, která na rozdíl od starších pokusů misionářů řezenských a pasovských rozhodla o christianisaci Uher. V Římě se však ukázaly možnosti ještě slibnější. Zde se Vojtěch setkal s císa-

řem Ottou III. a vzniklo mezi nimi nejužší přátelství, které působilo rozhodným vlivem na mladého císaře a mělo dalekosáhlé následky církevní a politické na východních hranicích impéria. Císař, „asketa v purpuru“, trpící nostalgií v drsném prostředí saském po Věčném městě a obíral se představou o obnově impéria (renovatio imperii) v skutečné „imperium christianum“, v křesťanské, nadnárodní společnosti národů, kde by i národy slovanské zaujaly platné a čestné místo jako „Sclavinia“ vedle Itálie, Gallie a Germanie. Vojtěch ovšem horlivě podporoval tuto myšlenku císařovu a bylo jeho zásluhou, že se stala jasným církevním a politickým programem císařovým. Bylo však třeba nejdříve získati tyto národy křesťanství a Vojtěch vzal na sebe onen úkol tím snáze, že zanikly jeho závazky k Čechům, kde po vyvrácení panství Slavníkovců a vyhubení knížecího rodu si nepřáli ani Vojtěchova návratu. V době s císařem a polským knížetem Boleslavem Chrabrým rozhodl se učiniti východiskem své misijní činnosti tehdejší panství polské, jež už bylo v podstatě křesťanským, ale bylo na západě a severu obklopeno pohanskými kmeny slovanskými i pruskými. Aby se duchovně připravil na misionářskou práci, navštívil na cestě z Itálie slavné kláštery francouzské v Tours a Saint-Denis, ve Fleury a jiné. Obcházel pěšky jako poutník tyto hrdé pomníky francouzského křesťanství, pomodlil se v nich u hrobu sv. Martina a sv. Benedikta, otce Západu, a v duchovních rozhovorech s výtečnými strážci těchto svatyň, jako byl např. Abo ve Fleury, čerpal útěchu a posilu. Po rozloučení s císařem v Mohuči odešel se svým bratrem a také mnichem Radimem-Gaudentiem do Polska, kde byl srdečně přijat knížetem Boleslavem. Zjistil nejdříve potřeby polské církve, založil klášter v Třemešném. V úvahách, zda se má vypraviti nejdříve na misii k slovanským Luticům, jejichž jazyku při tehdejší velké příbuznosti slovanských dialektů dobře rozuměl, nebo Prusům, přiklonil se k této druhé možnosti, patrně pod vlivem Boleslavovým, který snad to pokládal z politických důvodů za výhodnější. Vydal se tedy se svým bratrem Radimem a několika průvodci do země Prusů, aby je obrátil na víru anebo aby sám našel smrt v „krásném mučednictví“, jak píše Bruno. A skutečně, po krátké době v zemi pruské, zemřel v službě apoštolské smrtí mučednickou dne 23. dubna 997.

Hned po své smrti byl uctíván jako světec v Polsku a v Uhrách. Neobyčejná vážnost, která Vojtěch požíval u císařského dvora, u papežské stolice a mezi klérem řeholním i světským, četné zázraky v jeho jméně a dvě vynikající legendy o jeho životě, Kanapariova a Brunova – to vše rozšířilo pověst Vojtěchovu po celém křesťanském světě. Císař dal stavěti kostely v Němcích i v Itálii k jeho úctě a důležité bylo, že také myšlenka císařova a Vojtěchova o církevním uspořádání křesťanských států na východní hranici impéria se uskutečnila. Stalo se úplně v duchu Vojtěchově, když v sekulárním okamžiku nového tisíciletí položen císařem Ottou III. a papežem Silvestrem II. základ k samostatné církevní organizaci Polska zřízením metropolitního kostela v Hnězdně nad hrobem Vojtěchovým, s prvním arcibiskupem Radimem-Gaudentiem. Také v Uhrách došlo k založení arcibiskupství v Ostrihomě s katedrálou ke cti sv. Vojtěcha, kde prvním arcibiskupem ustanoven Radla-Anastasius, před tím první opat břevnovský. V tom třeba viděti i počátky onoho mocenského a politického seskupení, které dlouhou

dobu určovalo osud střední i východní Evropy a tím i dějiny vlasti Vojtěchovy. V Čechách ovšem již znamenitý panovník Břetislav I. pochopil neblahý následek tragického rozporu s Vojtěchem, přihlásil se s celým národem k jeho patronátu a přivezl z výpravy polské ostatky jeho do Prahy (dne 24. srpna 1039). Od té doby je sv. Vojtěch českým národním světcem, vedle sv. Václava, jako přední záštita v bojích – „útěcha vojska“. Avšak Břetislavova myšlenka zříditi v Praze arcibiskupský stolec, které byl nakloněn i papež, byla znemožněna Jindřichem III., jenž sledoval zcela jiné politické cíle než někdy Otto III. Bylo na to již pozdě, nebo příliš brzo – teprve Karel IV., Otec vlasti, a papež Kliment VI. uskuteční tuto dávnou tužbu českých panovníků. Ale i jinak byly Čechy ochuzeny rozchodem s Vojtěchem, neboť tradice aventinská ze svého břevnovského útulku mohla najíti velmi příznivou půdu v Čechách, kde kvetla stále ještě vedle latinské i slovanská bohoslužba, kde se stýkaly vlivy Západu i Východu, zvláště když by mohla spoléhat na ochranu a podporu Vojtěchovu, který se svým slovanstvím a spřízněním s duševností byzantskou měl živé porozumění také pro oslavu Boží v jazyku slovanském a jako absolutní křesťan velikého vzdělání a rozhledu byl vzdálen oněch malicherností, jimiž živily se řevnivosti mezi stoupenci latinské a slovanské liturgie.

Bylo řečeno, že v životě Vojtěchově jest vše veliké, neboť je to život mocné osobnosti pod zorným úhlem věčnosti: „militia super terram“ – kde každá myšlenka je podrobena tuhé kázní a přísnému výběru, buď je zároveň akcí, která vede přímo k velikému cíli, nebo nemá ceny. A tak i jeho smrt v „krásném mučednictví“ není snad gestem nějaké oběti, nýbrž „korunou života“ křesťanského vojína, zcela v souladu se spirituálním vlněním heroické doby románské. Než ani dnes není život Vojtěchův vybledlou zkazkou z věku dávno minulého, nýbrž zvlášť výrazným příkladem zápolení svobodného křesťanského člověka s otroctvím mocností temnot na oné trnitě cestě lidského rodu k ideálům mravním, bez nichž není života.

Přednáška pro veřejnost proslovená v Brně v březnu 1947.

Pramen: ANM, č. 177, R. H., karton 15.

Rudolf Holinka s přáteli

Rudolf Holinka s rodinou

Rudolf Holinka ve své pracovně

